

Deel Lund (Annemarie)

Terugblik op Lund: Van conflict naar gemeenschap - vijf wederzijdse oecumenische verplichtingen.

Het ontbreekt in de oecumene niet aan moeilijkheden. Het optimisme waarmee men sinds het begin van de vorige eeuw en vooral na het Tweede Vaticaans Concilie op weg ging, is vandaag grotendeels weggeëbt. Juist hierom is het een belangrijk feit dat de Lutherse Wereldbond en de Rooms-katholieke Kerk samen hebben besloten de 500 jaar sinds het begin van de Reformatie gezamenlijk te herdenken. Het document van de luthers-katholieke dialoogcommissie dat de basis daarvoor legde, draagt de veelbelovende titel ‚Van conflict naar gemeenschap‘.

Als opmaat voor deze gezamenlijke herdenking was paus Franciscus op 31 oktober in Lund in Zweden, de plaats waar zo'n 70 jaar tevoren de Lutherse Wereldbond werd gesticht.

Binnen het kader van deze dienst hebben de beide wereldwijde gemeenschappen zich verplicht tot de vijf wederzijdse oecumenische verplichtingen die de afsluiting vormen van het document ‚Van conflict naar gemeenschap‘. Ik wil ze hier kort weergeven:

1. Steeds weer uitgaan van het perspectief van de eenheid en niet vanuit het perspectief van de scheiding.
2. Jezelf laten veranderen door de ontmoeting met de ander en door het wederzijds geloofsgetuigenis.
3. Streven naar de zichtbare eenheid in concrete stappen.
4. De kracht van het evangelie van Jezus Christus voor onze tijd opnieuw ontdekken.
5. Gezamenlijk getuigenis afleggen van Gods genade.

Gaandeweg één

Impulsen op de weg van de oecumene

door Hubertus Blaumeiser

Mariënkroon, 18 maart 2017

De aankondiging voor deze dag is veelbelovend: de visie op een oecumene die voortgang boekt. Wel met een terugblik op 500 jaar vanaf het begin van de Reformatie, maar toch vooral met een blik gericht naar de toekomst. Voor welke uitdagingen bevinden we ons, en hoe kunnen we die oppakken? En wat kan de bijdrage zijn van de visie van Chiara Lubich en van haar Beweging? Genoeg stof voor een heel boek...

Maar gelukkig is het thema daarna toch een beetje ingeperkt: „Impulsen voor de voortgang van de oecumene“.

De eerste stap dient als inleiding.

Urgente vragen doen zich voor: Hoe zal de weg van de oecumene na Lund verder gaan, en niet alleen tussen lutheranen en katholieken? Wat voor afspraken moeten er worden gemaakt en wat voor stappen moeten er worden gezet? En vooral: wanneer kunnen we eindelijk samen naderen tot de tafel van de Heer?

Chiara Lubich, die we vandaag gedenken, had voor zulke vragen een duidelijk antwoord: „De partituur is geschreven in de hemel“. Met andere woorden: de kalender en de *road map* hebben wij niet zelf in handen! In plaats daarvan hebben wij – nu al allemaal samen! – het evangelie in handen, dat de cruciale oproep bevat waarmee het openbare optreden van Jezus begint: „De tijd is aangebroken, het koninkrijk van God is nabij: kom tot inkeer en hecht geloof aan dit goede nieuws!“ (Marc. 1, 15). Het gaat dus niet zozeer om planning van onze kant – Jezus roept de zijnen steeds opnieuw op om niet te speculeren over de toekomst. Het gaat nu om een heroriëntering, een paradigmawissel zelfs, een radicale koerswijziging. In verband met deze koerswijziging zou ik drie perspectieven willen benoemen, die in de korte tijd die me ter beschikking staat niet meer kunnen zijn dan drie denkimpulsen – suggesties om over na te denken, maar vooral om te beleven. Daarbij doe ik met name een beroep op het charisma en de spiritualiteit van Chiara Lubich. De coreferenten zullen daarna verdere impulsen brengen.

Een eerste impuls:

Eenheid in verscheidenheid is niet iets dat wij kunnen ‚maken‘, maar een gave van God; niet mensenwerk maar genade.

In feite gaat het er niet om dat we eenvoudigweg zeggen: „Laten we vriendelijk zijn voor elkaar en laat ieder rustig zijn eigen weg gaan!“ De oplossing is ook niet een losse federatie of zelfs een Kerk in eenvormigheid die er overal hetzelfde uitziet, overal dezelfde taal spreekt en maar één enkele theologie kent. Veeleer is het doel: Verscheidenheid in eenheid en eenheid in verscheidenheid, naar het beeld van de Drie-eenheid, in de betekenis van het gebed van Jezus: „Opdat zij één zijn zoals wij“ (Joh. 17, 22). Juist hier ligt het geheim van het mystiek Lichaam: onderscheiden ledematen, die toch één geheel vormen en samen Christus presenteren. In wederzijdse waardering en in radicale solidariteit, en meer nog: in volle gemeenschap met elkaar: „Wanneer één lichaamsdeel pijn lijdt, lijden alle andere mee; wanneer één lichaamsdeel met respect behandeld wordt, delen alle andere in die vreugde“ (1 Kor. 12, 26).

Een zodanige eenheid, die het kenmerk in zich draagt van de Drie-eenheid – reële eenheid in reële verscheidenheid, waarin elk lid ook het geheel omvat – is in het getuigenis van de Schrift en volgens de spiritualiteit van Chiara Lubich alleen mogelijk in Christus en vanuit Christus¹. Deze eenheid is geen project dat door ons tot stand moet worden gebracht, maar een werk van de Geest. Alleen de vuurdoop, die Christus onderging door kruisiging en verrijzenis (vgl. Luc. 12, 49-50) en die met Pinksteren overging op de bijegekomen menigte, volbracht dit wonder: De tevoren verstrooide en zelfs twistende leerlingen werden tot één hart en één ziel (vgl. Hand. 4, 32) en tegelijkertijd verkondigden zij Gods grote daden in vele verschillende talen (vgl. Hand. 2, 6-12).

Het gaat dus om een nieuw Pinksteren: om een nieuwe geboorte van de ene en tegelijk katholieke, dat wil zeggen wereldwijde en diverse Kerk. Juist hier worden we geraakt door de belofte van Jezus: „De tijd is aangebroken, het koninkrijk van God is nabij“. Al vanaf het moment dat Christus aan het kruis zijn leven gaf en op de derde dag verrees, is het vuur van de goddelijke liefde uitgegoten over de hele mensheid en overal in de wereld werkzaam. Meer nog: in Christus, die aan het kruis zijn armen heeft uitgestrekt zonder grenzen, zijn wij allemaal al bijgehouden en met elkaar verbonden. De vraag is in welke mate dit feit ons midden in ons hart

¹ Vgl. daartoe ook Martin Luther. Drie in een zijn: dat is voor een schepsel niet mogelijk! Dat schrijft hij dienovereenkomstig in zijn Tweede Psalmuitlegging. Und zugleich vertritt er doch die Auffassung: „Wenn so Gott durch Christus in uns herrscht, dann gehört alles Gott und nichts ist unser, so dass niemand den anderen beneiden kann, keiner sich gegenüber dem anderen aufblasen kann, keiner weniger oder mehr als der andere hat [...]; alles und das eines jeden gehört nämlich allen wegen dieses Einen: wegen des Glaubens und des einen Wortes und des einen Reiches und des einen Herrn“ (WA 5, 668). In den Reihenpredigten von 1528 heißt es nicht weniger ausdrucksstark zu Joh 17, 11: „Kurzum, du kannst keinen Christen angreifen, ohne den ganzen Leib anzugreifen. (...) Wenn du mich angreifst, dann greifst du Petrus, Paulus, Maria, Jesaja und Christus an; und wenn du diesen angreifst, dann greifst du alle Engel, alle Geschöpfe, den Vater selbst an“ (WA 28, 150).

raakt en verandert zoals de mensen in Jeruzalen op pinkstermorgen (vgl. Hand. 2, 37)².

In een van haar laatste toespraken uitte Chiara Lubich zich over dit thema als volgt: „Jezus, de gekruisigde en opgestane, is zonder twijfel de plaats van verzoening die reikt tot aan de grenzen van de aarde. [...]“.

De gemeente vindt haar ware identiteit dus in een werkelijkheid die aan haar voorafgaat: de tegenwoordigheid van de verrezen Heer. *Hij is het die de gelovigen bijeenbrengt en met zich en onder elkaar verenigt.*³

Dit is de eerste perspectiefwisseling, zoals die voren komt in de boodschap van het Nieuwe Testament: *In Christus, vanuit Christus, zijn wij al één!* Dat is de blijde boodschap die ons oproept tot omkeer.

In deze zin toont de eerste van de vijf oecumenische verplichtingen van Lund zijn diepe waarheid: uitgaan van het perspectief van de eenheid betekent: meer te kijken naar *wat God doet en wat voor God al werkelijkheid is*, meer dan naar de grenzen en scheidingen die wij mensen hebben gemaakt.

Een tweede stap, die rechtstreeks volgt uit de eerste:

Ons geloof in de drie-ene God en in de gekruisigde Christus roept ons op tot een exodus/uittocht: wij zijn geroepen om in de ander te leven, vanuit de ander te denken en te leven!

Aan het einde van het tractaat *Over de vrijheid van een christen* geeft Martin Luther een opmerkelijke definitie van het christelijk bestaan: „Een christen leeft niet in zichzelf, maar in Christus en in zijn naaste. In Christus leeft hij door het geloof, in de naaste door de liefde.“⁴ En hij legt dat nog verder uit: „Dus evenzeer zoals God ons door Christus om niet geholpen heeft, moeten wij door de werken van het lichaam niets anders doen dan de medemens helpen. De één moet voor de ander in zeker opzicht een Christus worden, zodat wij over en weer elkanders christussen zijn en Christus dezelfde in ons allen.“⁵

Door het geloof leven in Christus en door de liefde leven *in de anderen, voor hen een Christus worden!* In deze woorden steekt niets kerkverdelends. Ze zijn integendeel

³ C. Lubich, *Gesù in mezzo a noi* [Jezus in ons midden], in: *Gen's - rivista di vita ecclesiale* 35 (2005/2) 37-38.

⁴ *Freiheitsschrift* Nr. 30; WA 7, 38, 6-8 (deutsche Ausgabe).

⁵ *Ebd.*, Nr. 27; WA 7, 66, 25-28 (lateinische Ausgabe). Kurz darauf wird die *Freiheitsschrift* noch konkreter: „Aufgrund dieser Regel sollen die Güter, die wir von Gott empfangen, vom einen zum anderen kreisen und untereinander geteilt werden, so dass jeder seinen Nächsten bekleidet und sich ihm gegenüber so verhält, als wäre er an seiner Stelle“. Es ist bedeutsam, wie der Text fortfährt: „bis dahin, dass es gilt, meinen Glauben und meine Gerechtigkeit vor Gott beiseite zu legen, um die Sünden meines Nächsten zu decken und für sie um Vergebung zu bitten und sie auf mich zu nehmen, sie mir aufzuladen und mich ihrer ganz anzunehmen, als ob es meine Sünden wären, so wie Christus es uns gegenüber getan hat“ (*ebd.*, Nr. 29; WA 7, 69, 1-3; 5-8).

kerkverbindend. Ze roepen ons op tot een ommekeer. Want wie van ons kan als individu en als Kerk beweren dat we zo extatisch in God en in de anderen leven? Wij allen vervallen steeds weer in de *incurvatio in se*, de verkromping in onszelf, zoals Martin Luther dat noemde, met andere woorden in *autoreferenzialità*, d.w.z. egocentrisme, wat volgens paus Franciscus een dodelijke ziekte is.

Noch als personen, noch als Kerken kunnen wij in een dergelijke zelfgenoegzaamheid en egocentrisme leven, wanneer we het authentieke Godsbeeld niet willen verduisteren dat ons in Christus werd geopenbaard: De Vader leeft, buiten zichzelf, in de Zoon; en de Zoon leeft, in de Geest van de Liefde, evenzo buiten zichzelf in de Vader en offert zich tegelijk voor ons zondaars – niet voor de gerechten! – tot aan zijn ontleding in de kruisdood (vgl. Fil. 2). In de naam van deze God zijn wij steeds weer opnieuw geroepen uit onszelf te treden en vanuit de anderen te denken en te leven, en met hen alles te delen: Christus te zijn voor hen.

Chiara Lubich noemt dat in haar spiritualiteit: „Zichzelf één maken met de ander“, of nog korter: „De ander leven“, en ze verwijst daarbij steeds weer naar de Gouden Regel: „Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat ze jullie behandelen!“ (Mat. 7, 12). Voor Chiara is dat een kern- en scharnierpunt voor iedere vorm van dialoog. Alleen zo kunnen we de mensheid de enige weg laten zien die haar kan behoeden voor een derde wereldoorlog. Alleen in echte solidariteit met de ware of ook veronderstelde gebreken van de anderen kunnen we inspireren tot een economische ordening waarin wordt gedeeld en tot een financieel systeem dat gericht is op het welzijn van de anderen. Alleen in een naar buiten treden uit onze eigen leefwereld om bij de ander en met de ander te zijn, kunnen we effectief opkomen voor gerechtigheid en behoud van de schepping.

Sta mij toe u in verband met deze exodus-dynamiek een belevens te vertellen die voor mij een beslissende ervaring/een eye opener is geweest. In augustus 2001 waren wij met 50 priesterkandidaten die volgens de spiritualiteit van Focolare leven, in Constantinopel (Istanbul). We wilden het leven van de Oosterse Kerken van dichtbij leren kennen. We hadden onder andere een ontmoeting met een theoloog van het Oecumenisch Patriarchaat. Hij gaf ons uitleg over de orthodoxe theologie van de *koinonia*, dus van de gemeenschap. Het was een fantastisch mooie toespraak. Daarop volgde een dialoog, waarbij de spreker meermaals te verstaan gaf hoeveel de orthodoxe theologie en Kerk voorhebben op het katholicisme. Ik voelde me daarbij niet prettig. Maar wat te doen? Toen stond een Hongaarse priester uit onze groep op en zei: „Ik ben zo blij dat ik eindelijk in de gelegenheid ben jullie orthodoxen te bedanken voor de belangrijke impulsen die zo beslissend hebben bijgedragen aan de leer van het Tweede Vaticaans Concilie“. Na deze opmerking sloeg de theoloog een andere toon aan. Toen we hem vroegen hoe zij in hun orthodoxe klooster deze werkelijkheid van de gemeenschap beleven,

antwoordde hij heel verrassend: „Ja, wij hebben deze mooie theologie van gemeenschap, maar ik geloof dat jullie die concreter in daden omzetten“. In ons en ook in die theoloog ontstond door deze ontmoeting een grote vreugde: In het wederzijds jezelf klein maken voor de ander werden we tot broeders en onstond gemeenschap.

We willen ter afsluiting van deze tweede impuls opnieuw een blik werpen op de oecumenische afspraken. „Jezelf laten veranderen door de ontmoeting met de ander en door het wederzijds geloofsgetuigenis“, zo luidt de tweede verplichting van Lund.

Dat is precies wat er gebeurt wanneer wij als enkelingen en als Kerken denken en leven vanuit de ander. Dan kan er verandering plaatsvinden en eenheid groeien.

- muzikaal intermezzo -

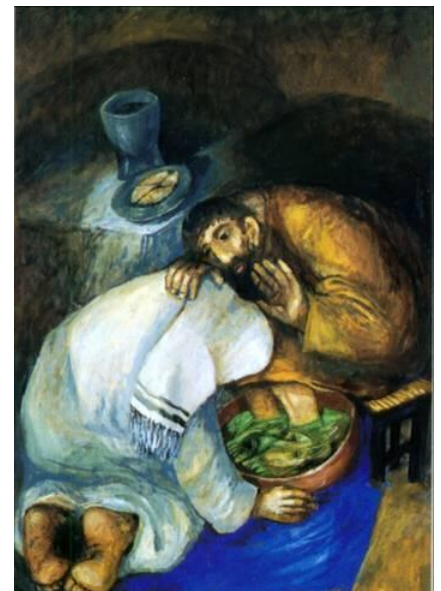
En nu eem derde stap, een derde impuls:

Eenheid in de waarheid kan alleen *van onderuit* tot stand komen; ze bereikt vooral dan een doorbraak wanneer we ons samen met de Gekruisigde en Verrezene in verbinding brengen met de „wonde“ van de scheiding.

Een groot probleem van de eenheid in verscheidenheid is de vraag naar de waarheid. Hoe kunnen we hier verder komen? Onze leerstellige verschillen kunnen niet allemaal ongedaan worden gemaakt met wat de oecumenici een „gedifferentieerde consensus“ noemen. Naast legitieme verschillen bestaan er ook opvattingen waarmee wij het niet eens zijn en waarbij we soms lijnrecht tegenover elkaar staan.

Hoe kunnen wij verder komen, waar we inzake de waarheid bij een grens komen? Toen de Focolarebeweging en de Broeders van het Gemene Leven in het jaar 1968 in Ottmaring bij Augsburg het ‚Ökumenisches Lebenszentrum‘ stichtten, gaf Chiara Lubich aan deze vestiging een naam en een model. De naam was: „Het Nieuwe Gebod“, dus het gebod van Jezus „Heb elkaar lief zoals Ik jullie heb liefgehad“ (Joh. 13, 34); en het model was de voetwassing: Jezus, die als Heer en Meester de voeten wast van de leerlingen.

Daarmee wordt bedoeld: Eenheid in de waarheid kan uiteindelijk niet „van bovenaf“ worden opgelegd; ze kan ook niet als in een soort ultimatum worden afgedwongen. Voor de eenheid in de waarheid kan alleen de weg worden

voorbereid door ons voor de ander neer te buigen om hem de voeten te wassen en niet zijn oren. En dat betekent steeds weer – zoals een schilderij van Sieger Köder treffend weergeeft – ook je eigen gezicht te verliezen en het mogelijkwijs aan de voeten van de ander terug te vinden. Dat houdt in dat er veel geduld en nederigheid nodig is, een grote welwillendheid vooral jegens anderen. Alleen op die manier kan de waarheid van Christus, die voor ons de weg ging van de volledige zelfontlediging, geloofwaardig worden doorgegeven, zonder haar in ons concrete gedrag tegen te spreken.

Uiteindelijk is de oecumene een weg met Jezus: door sterven en dood naar de verrijzenis. Christus heeft de Kerk voortgebracht toen Hij aan het kruis de zonden van allen op zich nam tot aan de Godverlatenheid toe, en Hij vanuit deze peilloze diepte de Geest vrijgaf. Vanuit deze overtuiging heeft Chiara Lubich de Godverlaten Christus als dé bepalende wegwijzer voor de oecumene naar voren gebracht, en dit vanuit een doorleefde ervaring, zoals ze in het jaar 1982 voor 7.000 priesters en religieuzen in de audiëntiezaal van het Vaticaan aangaf:

„Wie brengt de christenen [van verschillende Kerken], die tot de Beweging behoren, ertoe met elkaar in dialoog te zijn, en dag voor dag te bouwen aan die gemeenschap die al mogelijk is, en onder allen de tegenwoordigheid van Jezus mogelijk te maken [...]. Niemand anders dan de gekruisigde Jezus, die in zijn schreeuw van verlatenheid alle scheidingen van de wereld en alle gevolgen van onze zonden op zich wilde nemen. Om zijnentwil zoeken we elkaar en beminnen we elkaar, volharden we in de hoop en geven niet op, ook al lijkt het doel [van de zichtbare eenheid] moeilijk te bereiken.“⁶

Uiteindelijk ontstaat eenheid daar waar wij ons samen met Jezus in de wonde van de scheiding begeven, dat wil zeggen dat we ons niet laten ontmoedigen door de teleurstellingen en misschien zelfs de kwetsuren. Eenheid kan pas dan groeien, wanneer wij er niet vandoor gaan wanneer het samenzijn moeilijk wordt, maar samen met de Gekruisigde volharden en elkaar accepteren, ook wanneer dat pijn doet. Dan kan er verandering komen.

Ook hierbij een ervaring. Enkele jaren geleden zou ik samen met een protestantse collega een theologisch artikel schrijven. We kwamen overeen dat ik een eerste schets zou leveren. Mijn collega heeft daar toen mee verder gewerkt. Toen hij me de tekst teruggaf, had ik de indruk daarin niet veel te herkennen van mijn aanvankelijke drie punten. Bovendien was vanuit mijn gezichtspunt de presentatie eenzijdig geworden. Wat te doen? Het artikel dan toch maar alleen schrijven? Of gewoon maar toegeven? Ik voelde dat ik uit liefde voor de waarheid en voor de zaak, maar ook voor mijn collega, eerlijk moest zijn. Ik sprak met hem over mijn

⁶ *Der Priester heute – der Ordensmann heute*; ital. Original in: P. Coda – B. Leahy (Hrsg.), *Prete in un mondo che cambia*, Roma 2010, pp. 24-25.

indruk en mijn twijfel. Daardoor ontstond een situatie die voor ons beiden niet gemakkelijk was. In een eerste moment lukte het ons niet er samen uit te komen. In mij ontstond van binnen een groot vraagteken, duisternis. Maar in deze duisternis – dat had ik van Chiara Lubich geleerd – is de Godverlaten Christus aanwezig. Na een innerlijke worsteling die een tijdje duurde kon ik ja zeggen tegen deze ontmoeting met de Gekruisigde en alles in zijn handen leggen. Toen we weer bij elkaar kwamen, zei mijn collega, die waarschijnlijk een soortgelijke innerlijke weg had afgelegd: „Laten we nog eens van voren af aan beginnen!“ Van voren af aan betekende al mijn gedachten eerst eens opzij te schuiven en goed te luisteren naar de ander en op de eerste plaats samen naar Jezus, naar de heilige Geest. Ongetwijfeld nam mijn collega ook dezelfde houding aan, en zo kwamen we tamelijk vlug tot negen punten die we in een artikel verder wilden uitbouwen. Ook vandaag nog ben ik onder de indruk van wat we toen op papier hebben gezet, en ik zeg tegen mezelf: heb jij daaraan meegeschreven?

We komen tot een afronding.

Aansluitend op de gebeurtenissen van Lund hebben we met Chiara Lubich een weg afgelegd in drie etappen: eenheid in verscheidenheid als gave van de verrezen Heer - leven in de exodus/uittocht uit het eigene en wederzijds jezelf één maken als weg van navolging voetwassing en deelname aan de liefde van Jezus tot aan de Godverlatenheid als weg naar de eenheid ook in de waarheid.

Toen deze perspectieven in mij reeds vorm hadden gekregen, kwam de wereldgebedsweek voor de eenheid van de christenen. Bij de afsluiting daarvan hield paus Franciscus op 25 januari tijdens de vesperviering in St.-Paulus buiten de Muren een belangrijke homilie, waarin deze perspectieven in zekere zin weer opduiken.

„Zoals Jezus ons leerde – zei hij – redden wij ons leven pas dan echt wanneer wij het uit liefde voor Hem verliezen (vgl. Luc. 9, 24). Dat is de ommekeer die Paulus heeft beleefd, maar het is de christelijke ommekeer van alle tijden: niet meer voor onszelf te leven, voor onze eigen belangen en ons imago, maar naar het beeld van Christus, voor Hem en na Hem, met zijn liefde en in zijn liefde”.

„Voor de Kerk, voor iedere christelijke confessie – ging Franciscus verder – is het een uitnodiging om niet te steunen op programma’s, op berekeningen en voordelen, niet te vertrouwen op opportune gelegenheden en huidige modeverschijnselen, maar om met de blik vast gericht op het kruis van de Heer de weg te zoeken: daar ligt ons levensprogramma”.

En verder: “Een echte verzoening tussen de christenen zal tot stand kunnen komen wanneer wij leren om wederzijds de gaven van de ander te erkennen en in staat zijn om nederig en oplettend van elkaar te leren – van elkaar te leren – zonder te verwachten dat de anderen eerst moeten leren van ons”.

En ten slotte: “Wanneer wij zo, dat betekent omwille van Christus, sterven aan onszelf, wordt onze oude levensstijl verwezen naar het verleden en treden wij, zoals indertijd Paulus, binnen in een nieuwe vorm van bestaan en van gemeenschap.”

Chiara Lubich noemt deze nieuwe vorm van bestaan en van gemeenschap „Jezus in ons midden“. Zij ziet in deze aanwezigheid van de opgestane Heer onder de zijnen een doorslaggevend element van de oecumene. Waar wij met radicaliteit leven uit Gods woord en elkaar aanvaarden, zoals ook Christus ons heeft aanvaard, daar ontstaat een ruimte waarin Jezus zelf onder ons leeft; een „binnenruimte“ waarin we elkaar niet meer als buitenstaanders bejegenen, maar als broers en zusters.

Vertaling LvdB